

аспірант кафедри економічного аналізу і статистики
Тернопільського національного економічного
університету

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО БЮДЖЕТУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проведено статистичний аналіз динаміки податкових надходжень до бюджетів Тернопільської області. Розраховано коефіцієнт еластичності платежів відносно ВРП та надходжень до Державного та місцевого бюджету відносно зведеного.

В статье проведен статистический анализ динамики налоговых поступлений к бюджетам Тернопольской области. Рассчитан коэффициент эластичности платежей относительно ВРП и поступлений в Государственный и местный бюджет относительно возведенного.

In the article the statistical analysis the dynamics of taxing to the budgets of the Ternopil region is conducted. Expected the coefficient of elasticity of payments relatively GRP and payments to the State and local budget in relation to erected budget.

Ключові слова: бюджет, ВРП, динаміка податкових надходжень, коефіцієнт еластичності, статистичний аналіз, темп приросту.

Ключевые слова: бюджет, ВРП, динамика налоговых поступлений, коэффициент эластичности, статистический анализ, темп прироста.

Keywords: budget, GRP, dynamics of tax payments, coefficient of elasticity, statistical analysis, growth rate.

Постановка проблеми. Податкові надходження являються важливим джерелом формування державних фінансів, інструментом державного регулювання макро- та мікроекономічних процесів у країні. Разом із тим податкової системі України притаманні певні особливості та проблеми, напрями удосконалення яких неможливо знайти без проведення ретельного статистичного аналізу. З допомогою статистичних методів можна дослідити структуру податкових платежів до бюджетів усіх рівнів, у будь-який час.

Багато у сучасних публікаціях говориться про необхідність надання більшого рівня самостійності регіонам України у питаннях оподаткування задля покращення їх фінансового становища та загального розвитку як складової держави. Однак практично не порушуються питання статистичного аналізу податкових надходжень на регіональному рівні. Відсутність нарацунів у зазначеному напрямі визначає актуальність порушеного нами питання і необхідність здійснення подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливість податків як економічного інструменту вказується багатьма економістами та науковцями з часу заснування податкової системи України, серед яких: М. Азаров, О. Василик, А. Головач [1], К. Захожай [2], А. Кізима, Г. Котіна [3], А.Крисоватий [4], І.О. Лютий [5], П. Мельник [6], Ю.Мороз, А. Соколовська [7], В. Федосов, С. Юрій [8] та інші. Одні із них досліджують теоретичні засади податкових надходжень, податкового навантаження, податкової системи, політики тощо; інші здійснюють прогнозування та планування формування бюджетних доходів за рахунок податкових платежів.

Постановка завдання. Завданням статті є проведення аналізу динаміки оподаткування Тернопільської області, як складової статистичного аналізу формування податкових надходжень до бюджету держави, з використанням коефіцієнта еластичності.

Виклад основного матеріалу. За допомогою статистики вивчаються, характеризуються та аналізуються кількісні сторони надходжень податків у нерозривному зв'язку з їх якісною стороною. Для того, щоб дослідити будь-яке суспільно – економічне явище, статистичне дослідження охоплює такі три послідовні і нерозривні стадії:

- 1) спостереження, у результаті якого відбувається збір первинних даних;
- 2) зведення і групування показників отриманих у результаті проведення попереднього етапу дослідження. На цьому етапі здійснюється перетворення узагальнених показників в абсолютні, відносні або середні величини;
- 3) аналіз статистичної інформації (який включає аналіз динаміки,

взаємозалежностей, варіації тощо).

Оскільки статистика вивчає масові явища в динаміці, то дослідження сфери податків формують дані про надходження задля отримання загальної характеристики стану оподаткування та наповнення бюджету податковими надходженнями. Інформація про кожен окремий елемент розглядається як частина цілої системи.

Податки виступають „вбудованими стабілізаторами” економіки. Ефективність їх дії у цій якості визначається часткою податкових платежів у ВРП. В умовах відсутності достатнього рівня гнучкості податкової системи як головного дохідно-формуючого інструменту бюджету існує реальна загроза посилення економічної кризи. Для з’ясування такого стану оцінюють динаміку зміни величини доходів бюджету стосовно ВВП, використовуючи класичні коефіцієнти еластичності та динамічності податків. [6]

Коефіцієнт еластичності системи доходів бюджету показує, як змінюється обсяг надходжень до бюджету залежно від зміни обсягу валового регіонального продукту. Для його розрахунку використовують формулу [5, с.66]:

$$A = \frac{\Delta \dot{I}}{\Delta \hat{A} \dot{I}} \quad (1),$$

де E – коефіцієнт еластичності;

$\Delta \dot{I}$ - зміна рівня податкових надходжень за період;

$\Delta \hat{A} \dot{I}$ - зміна рівня ВРП за аналогічний період.

$$\Delta \dot{I} = \frac{\dot{I}_1 - \dot{I}_0}{\frac{1}{2}(\dot{I}_1 + \dot{I}_0)} \quad (2),$$

де $\dot{I}_0$ - базовий період; період з яким проводиться порівняння;

$\dot{I}_1$ - звітний період; період, який аналізується.

$$\Delta \hat{A} \dot{I} = \frac{\hat{A} \dot{I}_1 - \hat{A} \dot{I}_0}{\frac{1}{2}(\hat{A} \dot{I}_1 + \hat{A} \dot{I}_0)} \quad (3),$$

де ВРП_0 - рівень ВРП у базовому періоді;

ВРП_1 - рівень ВРП у звітному періоді.

Загалом еластичність системи податкових надходжень до бюджету залежить від еластичності кожного окремого елемента та питомої ваги цього податку в загальному обсязі надходжень.

Якщо значення коефіцієнта еластичності є більшим чи дорівнює 1, то податкові надходження є еластичними, тобто зміни в обсязі надходжень до бюджету відбуваються вищими темпами, ніж зміни в обсязі валового регіонального продукту. Якщо коефіцієнт менший за 1, то зміни в обсязі валового регіонального продукту перевищують зміну величини податкових надходжень.

Визначимо коефіцієнт еластичності податкових надходжень Тернопільської області щодо рівня валового регіонального продукту (ВРП) за період 2006 – 2009 рр. Цей показник показує залежність зміни величини надходжень податкових платежів від зміни рівня ВРП.

Таблиця 1
(млн. грн.)

Показники	2006	2007	2008	2009
Податкові надходження	715,37	936,79	1247,64	1160,35
ВРП	6452	8276	10618	11173

$$\Delta \dot{I}_{2007}(\%) = \frac{936,79 - 715,37}{\frac{1}{2}(936,79 + 715,37)} = \frac{221,42}{826,08} = 26,80;$$

$$\Delta \hat{A} \dot{I}_{2007}(\%) = \frac{8276 - 6452}{\frac{1}{2}(8276 - 6452)} = \frac{1824}{7364} = 24,77;$$

$$\hat{A}_{2007} = \frac{26,80}{24,77} = 1,08.$$

$$\Delta \dot{I}_{2008}(\%) = \frac{1247,64 - 936,79}{\frac{1}{2}(1247,64 + 936,79)} = \frac{310,85}{1092,22} = 28,46;$$

$$\Delta \hat{A} \dot{I}_{2008}(\%) = \frac{10618 - 8276}{\frac{1}{2}(10618 + 8276)} = \frac{2342}{9447} = 24,79;$$

$$\dot{A}_{2008} = \frac{28,46}{24,79} = 1,15.$$

$$\Delta \dot{I}_{2009} = \frac{1160,35 - 1247,64}{\frac{1}{2}(1160,35 + 1247,64)} = \frac{-87,29}{1204,00} = -7,25;$$

$$\Delta \hat{A} \dot{I}_{2009} (\%) = \frac{11173 - 10618}{\frac{1}{2}(11173 + 10618)} = \frac{555}{10895,5} = 5,09;$$

$$\dot{A}_{2009} = \frac{-7,25}{5,09} = -1,42.$$

Проаналізувавши проведені вище розрахунки зазначимо, що у 2007 році при зростанні ВРП на 1% податкові надходження збільшились на 1,08; у 2008 році цей показник становив 1,15; у 2009 році досяг від'ємного значення – 1,42. Від'ємне значення цього показника зумовлене зниженням абсолютного рівня податкових надходжень у 2009 році порівняно із 2008 роком на 87,29 млн. грн.

Зобразимо визначені коефіцієнти еластичності графічно (рис. 1).

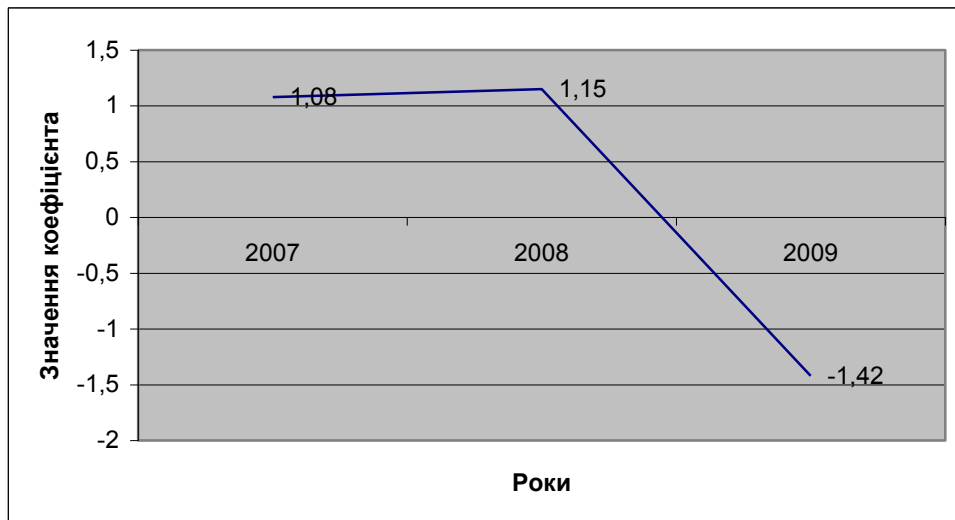

Рис.1. Зміна коефіцієнта еластичності податкових надходжень відносно рівня ВРП (2007 – 2009 рр.)

Розраховані коефіцієнти еластичності свідчать про те що темпи надходження податкових платежів до зведеного бюджету Тернопільської області у 2007 та 2008 роках дещо перевищували темпи росту рівня ВРП за аналогічні періоди. Виняток становить 2009 рік, у якому спостерігається

зменшення розміру податкових надходжень у порівнянні з 2008 роком, що зумовлено настанням у 2008 році економічної кризи.

Для більш повної характеристики еластичності податкових надходжень до бюджету Тернопільської області необхідно провести аналіз їх динаміки у розрізі зведеного, державного та місцевого бюджетів.

Таблиця 1

Податкові надходження до зведеного бюджету Тернопільської області

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фактичні надходження податкових платежів, млн. грн.	715,37	936,79	1247,64	1160,35	1353,84	1562,94
Абсолютний приріст, млн. грн.	-	221,42	310,85	-87,29	193,49	209,10
Темп росту, %	-	130,95	133,18	93,00	116,68	115,45
Темп приросту, %	-	30,95	33,18	-7,00	16,68	15,45

Джерело: Розраховано автором на основі даних ДПА України

Аналіз розрахованих показників дає змогу знову ж таки простежити значний спад темпу приросту податкових надходжень до зведеного бюджету Тернопільської області – до – 7 %. Спад промислового виробництва та скрутне економічне становище зумовило зниження темпів приросту надходжень і у наступних роках (у порівнянні з темпами приросту 2007 та 2008 років).

Темпи приросту податкових надходжень до Державного бюджету за рахунок платежів зібраних у Тернопільській області дещо відмінні від загальних темпів приросту надходжень до зведеного бюджету Тернопільської області. У тому ж таки 2009 році спостерігається значне зменшення надходжень грошових коштів до Державного бюджету. У цьому періоді темп приросту опустився до – 17,18 %. Якщо порівняти із прогнозованими показниками надходжень на цей період, то недовиконання відповідного бюджету становило близько 20 %.

Таблиця 2

Податкові надходження до Державного бюджету за рахунок платежів зібраних у Тернопільській області

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фактичні надходження податкових платежів, млн. грн.	365,87	435,52	571,52	473,34	549,74	673,00
Абсолютний приріст, млн. грн.	-	69,65	136,00	-98,18	76,40	123,26
Темп росту, %	-	119,04	131,23	82,82	116,14	122,42
Темп приросту, %	-	19,04	31,23	-17,18	16,14	22,42

Джерело: Розраховано автором на основі даних ДПА України

Таблиця 3

Податкові надходження до місцевого бюджету Тернопільської області

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фактичні надходження податкових платежів, млн. грн.	349,50	501,27	676,12	687,01	804,10	889,95
Абсолютний приріст, млн. грн.	-	151,77	174,85	10,89	117,09	85,85
Темп росту, %	-	143,42	134,88	101,61	117,04	110,68
Темп приросту, %	-	43,42	34,88	1,61	17,04	10,68

Джерело: Розраховано автором на основі даних ДПА України

Місцевий бюджет характеризується постійним приростом податкових надходжень. Навіть у найбільш важкому для економіки країни 2009 році темп приросту платежів становив 1,61 %. Хоча, порівнюючи його з аналогічними показниками 2007 та 2008 років, які становили 43,42 та 34,88 % відповідно, він є низьким.

Усе вище сказане зобразимо графічно на рис.2 та рис.3.

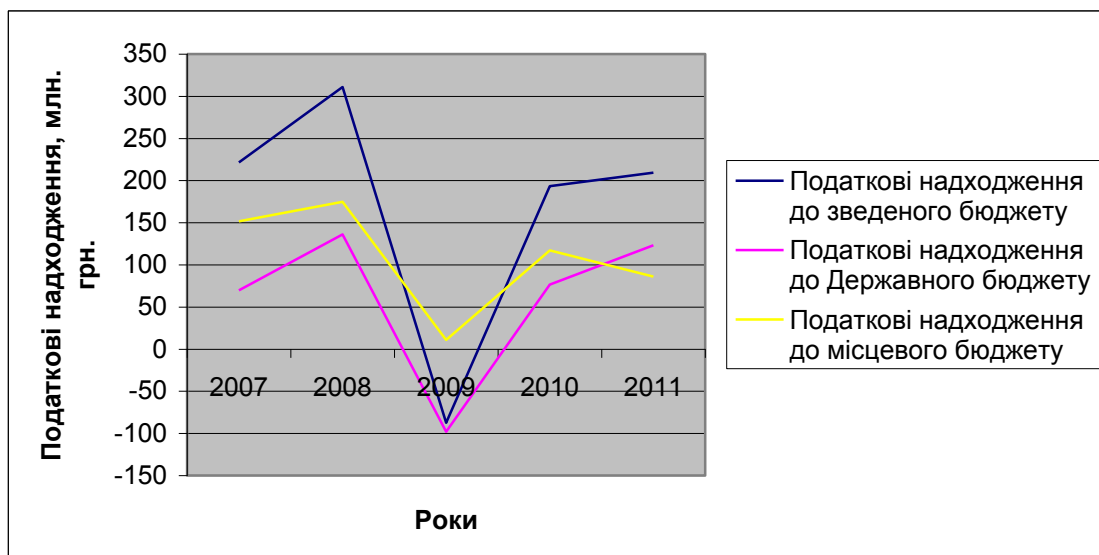

Рис. 2. Абсолютний приріст податкових надходжень Тернопільської області у розрізі бюджетів за 2007 – 2011 рр.

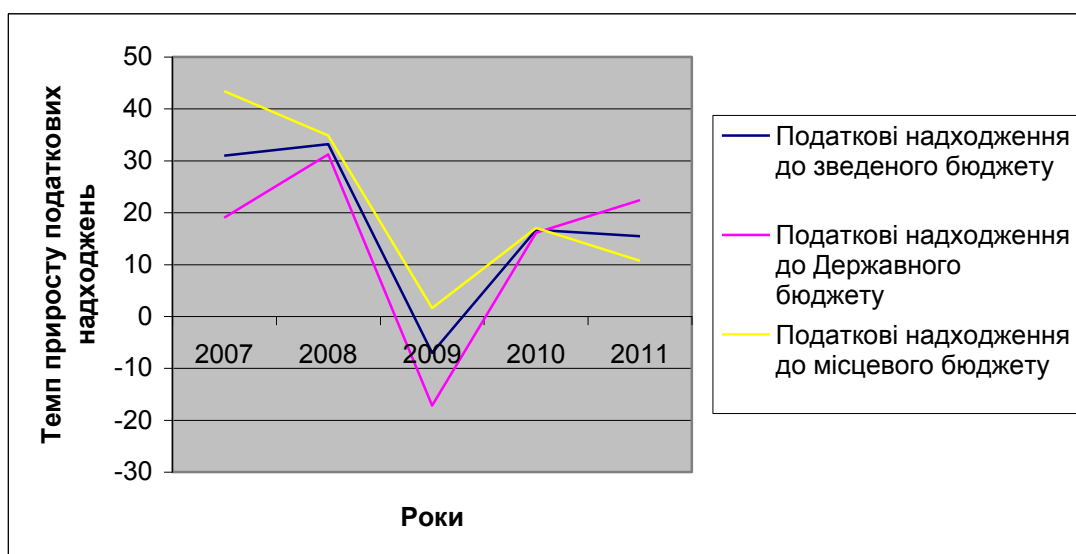

Рис. 3. Динаміка темпів приросту податкових надходжень Тернопільської області у розрізі бюджетів за 2007 – 2011 рр.

Проведем аналіз часових рядів податкових надходжень з допомогою коефіцієнта еластичності. Він використовується аналізуючи бюджетні явища, які вивчаються з допомогою групувань. Він дає змогу визначити на скільки відсотків змінюються доходи державного та місцевого бюджетів при зміні доходів зведеного бюджету на 1 %. [2, с.20]

Розраховується коефіцієнт еластичності як відношення середньорічних темпів приросту залежної та незалежної змінних.

Таблиця 3

Коефіцієнт еластичності податкових надходжень Тернопільської області

Роки	Бюджет	Темп приросту, %	Коефіцієнт еластичності
2007	Зведений	30,95	-
	Державний	19,04	0,6
	Місцевий	43,42	1,4
2008	Зведений	33,18	-
	Державний	31,23	0,9
	Місцевий	34,88	1,1
2009	Зведений	-7,00	-
	Державний	-17,18	2,5
	Місцевий	1,61	-0,2

2010	Зведений	16,68	-
	Державний	16,14	0,9
	Місцевий	17,04	1,0
2011	Зведений	15,45	-
	Державний	22,42	1,5
	Місцевий	10,68	0,7

Джерело: Розраховано автором на основі даних ДПА України

Проведені розрахунки показали, що при зростанні у 2007 році доходів зведеного бюджету на 1,0 % доходи Державного бюджету зростуть на 0,6 %, а місцевого - на 1,4 %. Зростання доходів зведеного бюджету на 1 % у 2008 році супроводжується зростанням надходжень до Державного бюджету на 0,9 %, а місцевого – на 1,1 %. При спаді рівня податкових надходжень до зведеного бюджету у 2009 році, зниження рівня платежів до Державного бюджету було у 2,5 рази вищим, а темп росту надходжень до місцевого бюджету був додатнім. У 2010 році коефіцієнт еластичності в обох випадках наближався до 1. А 2011 рік показав позитивну тенденцію для Державного бюджету, де відбулось зростання темпів приросту податкових надходжень і коефіцієнт еластичності сягнув рекордних для досліджуваних періодів 1,5 % при 0,7 % у місцевому бюджеті.

Коефіцієнти еластичності податкових надходжень до Державного та місцевого бюджетів відносно платежів до зведеного бюджету Тернопільської області зображено графічно на рис. 4.

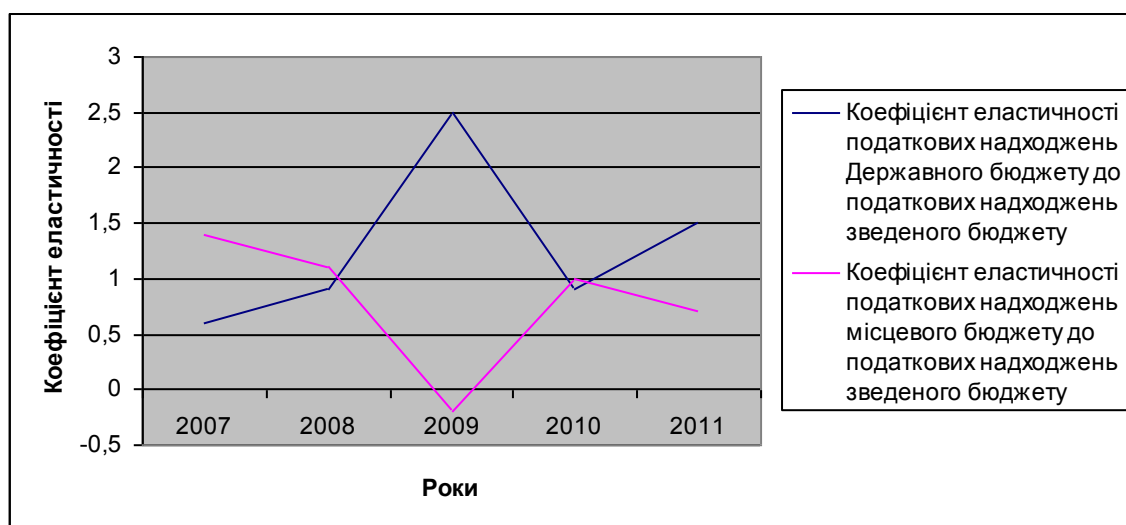

Рис. 4. Динаміка коефіцієнтів еластичності податкових надходжень до бюджетів Тернопільської області за 2007 – 2011 рр.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження зазначимо, що темпи росту податкових надходжень за період 2007 – 2008 років випереджали темпи росту валового регіонального продукту. Проте із настанням економічної кризи у 2008 році, ми спостерігаємо зменшення абсолютного розміру податкових платежів до бюджету (та його недовиконання загалом), що спричинило подальше зниження темпів приросту даних платежів.

Економічне становище країни, а відповідно і рівень та динаміка податкових надходжень, потребує безперервного моніторингу та статистичного дослідження з метою попередження небажаних для розвитку країни наслідків.

Використана література

1. Головач А.В. Статистичне забезпечення управління економікою. Прикладна статистика з використанням аналітичних можливостей програмного середовища Microsoft Excel: Навч. Посібник / А.В. Головач, В.Б. Захожай, І.Г.Манцуров, Н.А. Головач. – К.: КНЕУ, 2006.
2. Захожай К. Аналіз динаміки дохідної частини бюджетної системи України за 2002-2005 роки з використанням коефіцієнта еластичності / К. Захожай // Персонал. – 2007. - №7. – С.19 – 21.
3. Котіна Г.М. Оцінка впливу факторів ризику в прогнозуванні податкових надходжень / Котіна Г.М. // Економіка та держава. – 2011. - №3. – С. 84-88.
4. Крисоватий А.І. Оподаткування і ринок: умови і можливості поєднання / Крисоватий А.І. – Тернопіль: Вид. Карпюка, 2000. – 314 с.
5. Лютий І.О. Податки та споживання в економіці країни / Лютий І.О., Дрига А.Б., Петренко М.О. – К.: Знання, 2005. – 335 с.
6. Мельник П.В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці / Мельник П.В. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001.

7. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. – 2006. - №7. – С. 4-12.
8. Юрій С.І. Фінанси: підручник / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.